

ВСТУП

Шкідники овочевих культур – живляться овочевими рослинами з різних родин. Їм завдають пошкодження комахи, кліщі, слимаки, нематоди, мокриці, птахи та гризуни. На території України на всіх овочевих рослинах зареєстровано понад 300 видів шкідників. До овочевих культур, які вирощуються в сільському господарстві відносять трав'янисті рослини для отримання качанів, коренеплодів, цибулин, листя, плодів. Вирощують 120 видів овочевих рослин. Найбільш поширені з них належать до 10 родин: Капустяні (*Brassicaceae*) – капуста, бруква, ріпа, редиска, редька, хрін, хрінниця; Селерові (Зонтичні) (*Apiaceae*) – морква, петрушка, пастернак, селера, кріп; Гарбузові (*Cucurbitaceae*) – огірок, гарбуз, диня, кавун, кабачок; Пасльонові (*Solanaceae*) – томат, перець, баклажан, фізалис; Бобові (*Fabaceae*) – горох, квасоля, боби; Цибулинні (Лілійні) (*Liliaceae*) – цибуля, часник; Холодкові (*Asparagaceae*) – холодок; Айстрові (*Asteraceae*) – салат, цикорій, артишок, естрагон; Амарантові (Лободові) (*Chenopodioideae*) – буряк, шпинат; Гречкові (*Polygonaceae*) – ревінь, щавель; Злакові (*Gramineae*) – кукурудза цукрова.

Серед шкідників буряків на сьогодні виділяють дві основні групи: шкідники сходів та шкідники післясходового періоду вегетації буряків. Умовний термін «сходи цукрових буряків» обмежується періодом вегетації рослин від початку їх появи на поверхні ґрунту і до линяння кореня, що настає у фазу 2-ї пари і завершується у фазі 3-ї пари справжніх листків. У цей період росту і розвитку рослини культури найбільш уразливі й доступні для багатьох видів фітофагів, які за надмірного розмноження можуть завдавати їм значної шкоди. В Україні сходи буряків та інших Амарантових (додаток Б) пошкоджують близько 40 фітофагів, але істотних збитків посівам цієї культури, звичайно, завдає значно менша кількість шкідливих комах. Серед

шкідників сходів виділяють кілька видів довгоносиків, бурякові блішки, щитоноски, бурякову крихітку, личинки декількох видів коваликів, імаго та личинки піщаного мідляка, мертвоїдів, личинки пластинчастовусих жуків тощо. З-поміж шкідників післясходового періоду вегетації буряків (після линання кореня) виділяють декілька спеціалізованих видів: попелиці (листяна та коренева), клопи, цикадкові, бурякова мінуюча міль, мухи та деякі інші, – а також шкідників з родини лускокрилих (підгризаючі та листогризучі совки, вогнівки), бурякову нематоду, окремих представників ряду прямокрилих, мурашок тощо.

Гарбузовим овоче-баштанним культурам (додаток В) шкодить ціла низка багатодіних комах – вовчок звичайний, ковалики, чорниші, совки, вогнівки. Сходам завдають істотної шкоди кравчик-головач, піщаний чорниш, росткова муха. Із сисних шкідників небезпечні баштанна, персикова та інші види попелиць, трипси.

Овочеві капустяні культури (капуста, редиска, редька та ін.) (додаток Г) пошкоджують численні види шкідників. В умовах України їх налічується понад 250, серед них значної шкоди рослинам завдають близько 45 видів. Багатодіні комахи – ковалики, чорниші, совки, вогнівки, капустянка та ін. Спеціалізовані види – капустяна попелиця, хрестоцвіті клопи, хрестоцвіті блішки, капустяні міль, совка, білани, мухи та ін. Рослини особливо чутливі до пошкоджень комахами у перший період росту та розвитку.

Пасльонові овочеві культури (додаток Д) пошкоджуються комплексом переважно багатодіних видів шкідників.

У систематичному відношенні шкідники пасльонових овочевих культур розподіляються наступним чином (%): твердокрилі – 40, лускокрилі – 17, прямокрилі – 16, рівнокрилі – 9, двокрилі – 3, молюски – 8, кліщі – 5 і нематоди – 2.

Молодим рослинам томата, баклажана і перцю великої шкоди завдають дротяники, несправжньодротяники, капустянка, під-

гризаючі совки, личинки пластинчастовусих. Вони пошкоджують нижню частину стебла, кореневу шийку і коріння рослин.

Листя пошкоджують цвіркун, жуки-нарівники, гусениці лучного метелика, совки-гами, городньої совки, картопляної молі, картопляна блішка. Небезпечним шкідником баклажанів є колорадський жук. Томати пошкоджуються цим шкідником незначно. Рослинами солодкого перцю жуки і личинки практично не харчуються. У листі томата в теплицях прокладає ходи личинка мінуючої пасльонової мухи. Листя баклажанів і перцю ушкоджують слимаки.

Небезпечними шкідниками плодів пасльонових, особливо в південних областях України, є картопляна міль, бавовникова совка і карадріна. Плодам томата, перцю на півдні шкодить також цвіркун степовий. У середній смузі, особливо в теплицях, плоди томата часто пошкоджує совка городня.

Коріння томата та інших пасльонових культур в південних областях може пошкоджувати галова нематода. На півночі і в центральній смузі України цей шкідник завдає шкоди тільки в захищеному ґрунті.

Сисні шкідники – зелена персикова, баштанна попелиці, тютюновий трипс, звичайний і туркестанський павутинні кліщі в окремі роки значно пошкоджують баклажани і перець, в меншій мірі – томат.

Селерові овочеві культури (моркву, кріп, селеру, петрушку та ін.) (додаток Е) пошкоджує ціла низка багатодічних спеціалізованих шкідників, особливо часто трапляються морквяна листоблішка, зонтична міль, блідий лучний метелик, морквяна муха.

З овочевими культурами родини Цибулинних (додаток Є) трофічно пов'язані як багатодічні, так і спеціалізовані шкідники. Серед багатодічних цибулю пошкоджують гусениці підгризаючих совок, лучного метелика, а також капустиянки, личинки дротяників, несправжніх дротяників, пластинчастовусих. Найбільше значення зі спеціалізованих шкідників мають види,

що пошкоджують цибулю ріпчасту та часник. Через те що ці культури часто вирощують як дворічні, важливо проводити захисні заходи у період вегетації та зимового зберігання.

При підготованні матеріалів авторами використовувались власні фотознімки та з джерел Internet. При цьому надавалась перевага тим світлинам, які найкращим чином дозволяли відобразити фази розвитку шкідників та особливості пошкоджень рослин, що дозволить ефективно їх розпізнати в природі.

При написанні навчального посібника була використана інформація інформаційно-консультативної служби південного регіону України, навчально-наукового центру «Інститут післядипломної освіти та дорадництва» Херсонського державного аграрного університету та матеріали діяльності «Українського проекту бізнес-розвитку плодоовочівництва».

Зміст навчального посібника, є точкою зору авторів не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP) фінансується Міністерством міжнародних справ Канади, реалізується та співфінансується Менонітською Асоціацією Економічного Розвитку (MEDA). MEDA співпрацює з Ізраїльським агентством міжнародного співробітництва (MASHAV) та міжнародними сервісними компаніями з метою надання технічної підтримки.

Ukraine Horticulture Business Development Project (UHBDP) is funded by Global Affairs Canada (GAC), co-financed and implemented by Mennonite Economic Development Associates (MEDA). MEDA has partnered with Israel's Agency for International Development Cooperation (MASHAV) and international service providers to deliver technical assistance.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	---

РОЗДІЛ 1

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ АМАРАНТОВИХ	7
БУРЯКОВА КРИХІТКА.....	7
БЛІШКА БУРЯКОВА ЗВИЧАЙНА (БЛІШКА ГРЕЧАНА).....	10
БУРЯКОВА ЛИСТКОВА (БОБОВА) ПОПЕЛИЦЯ.....	14
БУРЯКОВА КОРЕНЕВА ПОПЕЛИЦЯ	18
БУРЯКОВА МІНУЮЧА МІЛЬ.....	22
БУРЯКОВА НЕМАТОДА	25
БУРЯКОВИЙ КЛОП	29
ДОВГОНОСИК БУРЯКОВИЙ ЗВИЧАЙНИЙ	33
ДОВГОНОСИК-СТЕБЛОЇД БУРЯКОВИЙ (АМАРАНТОВИЙ)...	36
ЗАХІДНА БУРЯКОВА МУХА	39
МЕРТВОЇД МАТОВИЙ.....	43
ЦИКАДКА КОРЕНЕВА.....	47
ЩИТОНОСКА БУРЯКОВА.....	49

РОЗДІЛ 2

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ ГАРБУЗОВИХ	53
БАШТАННА (БАВОВНИКОВА) ПОПЕЛИЦЯ	53
БАШТАННА КОРИВКА	56
БІЛА ПОДУРА (ГРИБНА ПОДУРА).....	59
ВЕЛИКА КАРТОПЛЯНА ПОПЕЛИЦЯ	62
ДИННА МУХА	65
МІНЕР ПАСЛЬОНОВИЙ.....	68
МУХА ПАРОСТКОВА	72
НЕМАТОДА ГАЛОВА ПІВНІЧНА	75
ОГІРКОВИЙ КОМАРИК.....	78
ПЕРСИКОВА ЗЕЛЕНА (ОРАНЖЕРЕЙНА) ПОПЕЛИЦЯ.....	81
ТЕПЛИЧНА БІЛОКРИЛКА.....	84

РОЗДІЛ 3

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ КАПУСТЯНИХ	87
БІЛАН КАПУСТЯНИЙ	88
БІЛАН РІПНИЙ	92
БІЛЯНКА РІПАКОВА	95
БЛІШКА ХВИЛЯСТА	99
ЗЕЛЕНИЙ БРУКВЯНИЙ БАРИД	103
КАПУСТЯНА ВОГНІВКА	105
КАПУСТЯНА МІЛЬ	108
КАПУСТЯНА ПОПЕЛИЦЯ	112
КЛОП КАПУСТЯНИЙ	116
МУХА КАПУСТЯНА ВЕСНЯНА	119
МУХА КАПУСТЯНА ЛІТНЯ	122
ПРИХОВАНОХОБОТНИК СТЕБЛОВИЙ КАПУСТЯНИЙ	124
РІПАКОВИЙ КВІТКОЇД	127
РІПАКОВИЙ ЛИСТОЇД	131
ПРИХОВАНОХОБОТНИК РІПАКОВИЙ (НАСІННЕВИЙ)	134
РІПАКОВИЙ ПИЛЬЩИК (ТРАЧ)	137
СОВКА ГОРОДНЯ	140
СОВКА КАПУСТЯНА	143
СТРУЧКОВА (ОБПАЛЕНА) ВОГНІВКА	147
ШКІДЛИВА ДОВГОНІЖКА	150

РОЗДІЛ 4

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ ПАСЛЬОНОВИХ	153
БАШТАННА (БАВОВНИКОВА) ПОПЕЛИЦЯ	153
БЛІШКА КАРТОПЛЯНА ЖОВТА	153
ВЕЛИКА КАРТОПЛЯНА ПОПЕЛИЦЯ	156
ЗОЛОТИСТА КАРТОПЛЯНА НЕМАТОДА	156
ІРЖАВИЙ КЛІЩ ТОМАТІВ	160
КАРТОПЛЯНА МІЛЬ	163
КОЛОРАДСЬКИЙ ЖУК	168
МІНЕР ПАСЛЬОНОВИЙ	171
МУХА ПАРОСТКОВА	172
НЕМАТОДА ГАЛОВА ПІВНІЧНА	172
ОГІРКОВИЙ КОМАРИК	173
ПЕРСИКОВА ЗЕЛЕНА (ОРАНЖЕРЕЙНА) ПОПЕЛИЦЯ	173
ПІВДЕННОАМЕРИКАНСЬКА ТОМАТНА МІНУЮЧА МІЛЬ	174

ПОМІДОРНИЙ (П'ЯТИКРАПКОВИЙ) БРАЖНИК.....	177
СОВКА БАВОВНИКОВА	180
СОВКА ГОРОДНЯ	184
СОВКА КАРТОПЛЯНА (БОЛОТНА)	185
СОВКА ОЗИМА	188
СОВКА ПОМІДОРНА (КАРАДРІНА)	192
ТЕПЛИЧНА БЛОКРИЛКА.....	195
ТРИПС ТЮТЮНОВИЙ (ЦИБУЛЕВИЙ).....	195
ЦИКАДКА БЕРЕЗКОВА.....	196

РОЗДІЛ 5

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ СЕЛЕРОВИХ	200
БЛІДИЙ ЛУЧНИЙ МЕТЕЛИК	200
ЗОНТИЧНА МІЛЬ	202
КЛОП ЛІНІЙЧАСТИЙ (ІТАЛІЙСЬКИЙ)	206
КМИННА МІЛЬ	209
КОСАТЕЦЬ МАХАОН	212
МОРКВЯНА ЛИСТОБЛІШКА.....	217
МОРКВЯНА МУХА	219

РОЗДІЛ 6

ШКІДНИКИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР

РОДИНИ ЦИБУЛИННИХ	222
ДЗЮРЧАЛКА ЦИБУЛЕВА	222
КОРЕНЕВИЙ ЦИБУЛЕВИЙ КЛІЩ.....	226
ПРИХОВАНОХОБОТНИК ЦИБУЛЕВИЙ	229
СТЕБЛОВА НЕМАТОДА ЦИБУЛІ.....	232
ТРИПС ТЮТЮНОВИЙ (ЦИБУЛЕВИЙ).....	240
ЦИБУЛЕВА МІЛЬ.....	243
ЦИБУЛЕВА МІНУЮЧА МУХА.....	246
ЦИБУЛЕВА МУХА.....	249
ЦИБУЛЕВА ТРИЩАЛКА.....	253
ЧАСНИКОВИЙ ЧОТИРИНОГИЙ КЛІЩ	256

ДОДАТКИ	260
----------------------	-----

Додаток А. Фенологічні календарі розвитку

шкідників овочевих культур	260
---	-----

Додаток А.1. Фенологічні календарі розвитку

шкідників овочевих культур родини Амарантових.....	262
---	-----

Фенологічний календар розвитку бурякової крихітки	262
Фенологічний календар розвитку блішки бурякової звичайної (блішки гречаної)	262
Фенологічний календар розвитку бурякової листкової (бобової) попелиці	262
Фенологічний календар розвитку бурякової кореневої попелиці	263
Фенологічний календар розвитку бурякової мінуючої молі	263
Фенологічний календар розвитку бурякової нематоди.....	263
Фенологічний календар розвитку бурякового клопа.....	264
Фенологічний календар розвитку довгоносика бурякового звичайного.....	264
Фенологічний календар розвитку довгоносика-стеблоїда бурякового (амарантового)	264
Фенологічний календар розвитку західної бурякової мухи	265
Фенологічний календар розвитку мертвоїда матового	265
Фенологічний календар розвитку цикадки кореневої.....	266
Фенологічний календар розвитку щитоноски бурякової.....	266
Додаток А.2. Фенологічні календарі розвитку шкідників овочевих культур родини Гарбузових	267
Фенологічний календар розвитку баштанної (бавовникової) попелиці.....	267
Фенологічний календар розвитку великої картопляної попелиці	267
Фенологічний календар розвитку баштанної корівки.....	267
Фенологічний календар розвитку динної мухи	268
Фенологічний календар розвитку мінера пасльонового.....	268
Фенологічний календар розвитку мухи паросткової.....	269
Фенологічний календар розвитку персикової (оранжерейної) попелиці.....	269
Додаток А.3. Фенологічні календарі розвитку шкідників овочевих культур родини Капустяних.....	270
Фенологічний календар розвитку білана капустяного.....	270
Фенологічний календар розвитку білана ріпного	270
Фенологічний календар розвитку білянки ріпакової	271
Фенологічний календар розвитку блішки хвилястої.....	271
Фенологічний календар розвитку зеленого бруквяного барида	271
Фенологічний календар розвитку апустяної вогнівки	272
Фенологічний календар розвитку капустяної молі	272
Фенологічний календар розвитку капустяної попелиці	273

Фенологічний календар розвитку клопа капустиного.....	273
Фенологічний календар розвитку мухи капустиної весняної ...	273
Фенологічний календар розвитку мухи капустиної літньої	274
Фенологічний календар розвитку прихованохоботника стеблового капустиного	274
Фенологічний календар розвитку ріпакового квіткоїда	274
Фенологічний календар розвитку ріпакового листїїда	275
Фенологічний календар розвитку ріпакового (насїнневого) прихованохоботника	275
Фенологічний календар розвитку ріпакового пильщика (трача) .	275
Фенологічний календар розвитку совки городньої.....	276
Фенологічний календар розвитку совки капустиної.....	276
Фенологічний календар розвитку стручкової (обпаленої) вогнївки.....	277
Фенологічний календар розвитку шкїдливої довгонїжки	277
Додаток А.4. Фенологічні календарї розвитку шкїдникїв овочевих культур родини Пасльонових	278
Фенологічний календар розвитку блїшки картопляної жовтої..	278
Фенологічний календар розвитку золотистої картопляної нематоди	278
Фенологічний календар розвитку їржавого клїща томатїв.....	278
Фенологічний календар розвитку картопляної молї	279
Фенологічний календар розвитку колорадського жука	279
Фенологічний календар розвитку пївденноамериканської томатної мїнуючої молї	280
Фенологічний календар розвитку помїдорного (п'ятикрапкового) бражника	280
Фенологічний календар розвитку совки бавовникової.....	281
Фенологічний календар розвитку совки картопляної (болотної) .	281
Фенологічний календар розвитку совки озимогої.....	281
Фенологічний календар розвитку совки помїдорної (карадрїни)	282
Додаток А.5. Фенологічні календарї розвитку шкїдникїв овочевих культур родини Селерових.....	283
Фенологічний календар розвитку блїдого лучного метелика ...	283
Фенологічний календар розвитку зонтичної молї.....	283
Фенологічний календар розвитку клопа лїнійчастого (їталїйського)	283
Фенологічний календар розвитку кминної молї.....	284
Фенологічний календар розвитку косатця Махаона.....	284

Фенологічний календар розвитку морквяної листоблішки.....	284
Фенологічний календар розвитку морквяної мухи	285
Додаток А.6. Фенологічні календарі розвитку шкідників овочевих культур родини Цибулинних	286
Фенологічний календар розвитку дзюрчалки цибулевої	286
Фенологічний календар розвитку прихованохоботника цибулевого	286
Фенологічний календар розвитку стеблової нематоди цибулі..	287
Фенологічний календар розвитку тютюнового трипса.....	287
Фенологічний календар розвитку цибулевої молі.....	287
Фенологічний календар розвитку цибулевої мінуючої мухи	288
Фенологічний календар розвитку цибулевої мухи.....	288
Фенологічний календар розвитку цибулевої тріщалки	288
Додаток Б. Основні овочеві культури родини Амарантових....	289
Додаток В. Основні овочеві культури родини Гарбузових.....	291
Додаток Г. Основні овочеві культури родини Капустяних	296
Додаток Д. Основні овочеві культури родини Пасльонових	304
Додаток Е. Основні овочеві культури родини Селерових	306
Додаток Є. Основні овочеві культури родини Цибулинних.....	310
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР ...	314
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
РОСІЙСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР.....	317
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР ..	320
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	323